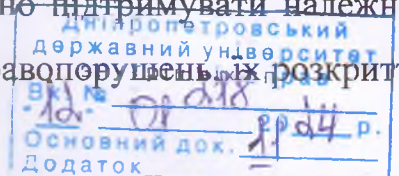

В І Д Г У К
офіційного опонента

професора кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Степанюка Руслана Леонтійовича на дисертацію Сисолятіна Валерія Вікторовича «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу», яка подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Ступінь актуальності обраної теми дисертації. У сучасному світі різні аспекти суспільного життя здійснюються у тісному зв'язку з інтернетом. Глобальна електронна мережа широко використовується для обміну інформацією, зберігання різноманітних даних, для роботи і для відпочинку. У цифровий світ поступово переходять і грошові відносини. Зараз вже неможливо уявити собі одержання банківських послуг і торгівельні операції без мережі інтернет. Сервіси інтернет-банкінгу є зручною та широко поширеною сферою, які використовують фізичні та юридичні особи для здійснення платіжних та інших фінансових операцій.

Повсюдне поширення цифрових грошових розрахунків не могло не призвести до поступового переходу в цю сферу і кримінальних правопорушників. Механізми вчинення багатьох злочинів, особливо таких як шахрайства, розкрадання, ухилення від сплати податків, легалізація (відмивання) злочинних доходів тощо, передбачають використання технологій електронної комерції у протиправних цілях. При цьому як злочинці-одинаки, так і учасники організованих груп і злочинних організацій винайшли та постійно вдосконалюють засоби і методи обману та заволодіння коштами й іншим майном з використанням різних форм електронних розрахунків. Тому працівники правоохоронних органів повинні постійно підтримувати належний стан готовності до виявлення таких кримінальних правопорушень, їх розкриття,

розслідування та попередження.

Проведений здобувачем аналіз офіційної статистики щодо стану виявлення й розслідування кримінальних правопорушень засвідчив, що з використанням інтернет-банкінгу вчиняється значна кількість кримінальних правопорушень, виявлених правоохоронцями в Україні в останні роки. Разом з цим відповідно до статистичних даних Офісу Генерального прокурора України за фактами шахрайств та інших кримінальних правопорушень, учинених з використанням високих інформаційних технологій, ефективність досудового розслідування потребує подальшого вдосконалення, оскільки кількість виявлених деліктів суттєво більша, ніж завершених кримінальних проваджень. У мирний період число зареєстрованих кримінальних правопорушень щороку зростало, але підозрюваних встановлювали незначну кількість. Також варто враховувати й високу латентність цієї категорії кримінальних правопорушень.

В умовах війни з одного боку спостерігається зниження рівня загальнокримінальної злочинності, але з іншого боку правоохоронцям доводиться працювати в надто складних умовах, а отже, необхідні сучасні науково-практичні рекомендації, що дозволять обирати й застосовувати оптимальні засоби і методи виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються у кіберсфері.

Вітчизняними та зарубіжними криміналістами проведено велику кількість наукових досліджень, присвячених проблематиці розслідування та запобігання кіберзлочинам. Останні наукові розробки були здійснені О.А. Самойленко на рівні докторської дисертації, а також дисертаційні дослідження на здобуття ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії у галузі права), виконані такими авторами, як О. Ю. Довженко, С. В. Чучко, А. Е. Жилін та ін. Водночас сформульовані ними наукові положення потребують подальшої конкретизації, зокрема в аспекті розслідування кримінальних правопорушень, учинених у сфері інтернет-банкінгу як одного з найбільш поширених інструментів цифрового банківського обслуговування. Комплексного наукового аналізу саме цього напрямку досі не проводилось.

Наведені обставини засвідчують актуальність обраної В.В. Сисолятіним

теми дисертації та її потенційну теоретичну та практичну цінність.

Об'єкт та предмет дослідження сформульовані вдало і відповідають вимогам МОН України. Об'єктом дослідження автор визначив кримінальні процесуальні відносини, що виникають у діяльності правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу, а його предметом – розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу.

Варто позитивно відзначити зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами, адже її виконано відповідно до положень Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 № 1467-р), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020), Стратегії воєнної безпеки України (Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021), Стратегії кібербезпеки України (Указ Президента України від 14.05.2021 № 447/2021), Національної економічної стратегії на період до 2030 року (постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р), Плану заходів з реалізації Стратегії інформаційної безпеки на період до 2025 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.03.2023 № 272-р), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023), Порядку електронної інформаційної взаємодії Офісу Генерального прокурора та Міністерства внутрішніх справ України (спільний наказ Офісу Генерального прокурора та МВС України від 22.11.2021 № 371/846), тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022-2026 роки (наказ МОН України від 03.02.2022 № 109), тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від

11.06.2020 № 454), Основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2020–2024 рр.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Методологія та методика дослідження вибрані в цілому вірно. Як вбачається з відповідних положень дисертації, здобувач володіє методологією наукового аналізу складних проблем теорії і практики юридичної науки.

В процесі дослідження дисертант, для досягнення поставленої мети, з урахуванням об'єкта і предмета дослідження, використав у роботі комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, які традиційно є засобами наукового пошуку в галузі криміналістичної методики. Їх застосування було обумовлено системним підходом, що дозволило на належному рівні виконати наукове завдання з розроблення методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу.

Результати дисертаційного дослідження В.В. Сисолятіна отримані завдяки широкому використанню наукових джерел, емпіричного матеріалу та вмілому використанню різноманітних методів наукового дослідження.

Так емпіричний матеріал відповідає вимогам репрезентативності. До нього входять систематизовані відомості Єдиного звіту про вчинені кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування Офісу Генерального прокурора України та Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції за період 2018-2023 рр., а також результати узагальнення оперативної, слідчої та судової практики протягом 2015-2023 рр. Зокрема, здобувачем було опрацьовано матеріали 247 кримінальних проваджень за напрямом дослідження (Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Ужгородська, Харківська та Чернівецька області, м. Київ), а також проаналізовано зведені результати опитувань 151 працівника прокуратури, 316 слідчих, 376 працівників оперативних підрозділів та 84 працівників експертних установ МВС України.

Під час дослідження автором було використано власний досвід роботи в правоохоронних органах України.

Мета дисертаційного дослідження полягає у розв'язанні наукового завдання з розробки теоретичних засад методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу. Для виконання цієї мети було поставлено та, як показало ґрунтовне вивчення дисертації, вирішено низку взаємопов'язаних завдань.

У цілому, **достовірність й обґрунтованість наукових положень та висновків**, сформульованих у дисертації, забезпечується вдалою і продуманою структурою наукової розробки, правильним застосуванням комплексу методів наукового пізнання, логікою викладення матеріалу, потужним масивом емпіричної та джерельної бази. Структура дисертації є логічно побудованою та ґрунтується на комплексному підході до вирішення проблем розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є переконливими. При їх обґрунтуванні В.В. Сисолятин вдало використав емпіричні матеріали, а також відповідні нормативні та наукові джерела.

Висновки до розділів та загальні висновки дисертації відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю викладених думок.

Крім того, дисертант, вміло поєднавши наукову і практичну діяльність, ґрунтовно проаналізував теоретичний, практичний і законодавчий матеріал та сформулював на цій основі виважені й слушні висновки, які є вагомим внеском у теорію криміналістики та практичну реалізацію положень відповідної окремої криміналістичної методики.

Таким чином, сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації мають належний рівень обґрунтованості та достовірності.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є одним із перших у вітчизняній науці комплексним монографічним дослідженням основ методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу, в якому

сформульовано низку наукових положень і практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

У результаті проведеного дослідження дисертантом сформульовано та обґрунтовано низку висновків й рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності відповідних органів, що характеризуються науковою новизною й мають важливе теоретичне та практичне значення.

Вивчення змісту дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновок про наявність елементів наукової новизни. Найбільш важливими теоретичними положеннями, на нашу думку, є наступні:

- авторська криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу в сфері власності, у сфері господарської діяльності, у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку;

- запропонована система запобіжних заходів, які варто здійснювати уповноваженим особам правоохоронних органів при розслідуванні досліджуваної категорії протиправних діянь;

- перелік тактичних завдань розслідування та комплекси дій для їх вирішення в рамках реалізації початкового та подальшого етапів розслідування;

- систематизація способів безпосереднього вчинення досліджуваної категорії кримінальних правопорушень;

- перелік можливих місць учинення кримінальних правопорушень: місця розташування електронно-обчислювальної техніки, з якої вчинювалися протиправні дії;

- криміналістичні ознаки й властивості осіб, які є потерпілими від кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу;

- типові слідчі версії початкового етапу розслідування і типові слідчі ситуації.

Дисертант напрацював самостійні наукові узагальнення та висновки, які виносить на захист. Разом із збагаченням теорії криміналістики вони мають суттєве теоретичне та практичне значення.

Одержані у дисертації положення **мають практичне значення**. Вони можуть бути використані в науковій діяльності – під час реалізації наукових досліджень (акти впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 06.04.2023 р., Національної академії внутрішніх справ від 23.05.2023 р.); освітньому процесі (акти впровадження ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» від 25.05.2023 р.) та у правозастосовній діяльності (акти впровадження Дніпропетровського НДЕКЦ МВС від 19.05.2023 р.).

Дотримання академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження В.В. Сисолятіна на тему: «Розслідування шахрайства кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу» включає результати власних досліджень здобувача. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело, що свідчить про відсутність порушення академічної доброчесності. Автореферат за своїм змістом відповідає основним положенням дисертації та повністю відображає зміст, основні положення, висновки та пропозиції, які сформульовані у роботі.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Основні положення та результати дисертації відображено у десяти наукових публікаціях, з яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, чотири – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

У першому розділі дисертації **«Теоретичні засади побудови криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу»** досліджено генезу наукових поглядів стосовно кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу. Розроблено криміналістичну класифікацію цього різновиду кримінальних правопорушень.

Проаналізовано теоретичні засади криміналістичної характеристики як наукової категорії і на цій підставі обґрунтовано її структуру щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу.

Надалі визначено типові ознаки кожного елемента криміналістичної характеристики досліджуваного різновиду протиправних діянь, зокрема способів їх підготовки, вчинення та приховування, обстановки вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу, слідової картини, особи правопорушника та особи потерпілого.

Особливу увагу приділено аналізу типових способів і слідів кримінальних правопорушень, які досліджуються, а також особі правопорушника, що є цілком обґрунтованим, адже ці елементи є ключовими в криміналістичній характеристиці.

У другому розділі «Організаційні основи розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу» дисертантом ретельно розглянуто специфіку аналізу первісної інформації про кримінальне правопорушення та основні положення організації розслідування.

Узагальнено типові джерела інформації, з яких правоохоронцям стає відомо про цей різновид кримінальних правопорушень, визначено перелік обставин, які підлягають встановленню під час досудового розслідування, запропоновано систему запобіжних заходів, які необхідно здійснювати уповноваженим особам правоохоронних органів при розслідуванні досліджуваної категорії протиправних діянь.

Автором визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу. Типізацію здійснено насамперед за інформаційною складовою, що є цілком слушним. Щодо кожної слідчої ситуації визначено відповідний алгоритм слідчих (розшукових) та інших дій, спрямований на вирішення тактичних завдань розслідування.

У третьому розділі дисертації «Тактика проведення окремих процесуальних дій при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу» наведено перелік типових

слідчих версій початкового етапу розслідування та визначено найбільш поширені процесуальні дії, які проводяться на цьому етапі, зокрема огляд, обшук, допит, тимчасовий доступ до речей і документів, залучення експертів.

Акцентовано увагу на особливостях тактики огляду та обшуку, пов'язаних із обстеженням комп'ютерної техніки. Визначено перелік об'єктів, які підлягають вилученню та надано рекомендації щодо збереження комп'ютерних даних. Наведено узагальнений перелік обставин, які слід з'ясувати під час допиту свідків, й окремі тактичні прийоми допиту.

Також у дисертації розкрито особливості подальшого етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу, а саме таких процесуальних дій, як допит підозрюваних, пред'явлення для впізнання. Ґрунтовно досліджено особливості використання спеціальних знань у формі залучення спеціалістів і експертів.

В цілому дисертаційне дослідження В.В. Сисолятіна відрізняється аргументованістю та достатньою обґрунтованістю запропонованих висновків. Все це дозволяє позитивно оцінити рецензовану наукову працю, відзначити її новизну, самостійність виконання, належний теоретичний рівень.

Разом із тим, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження В.В. Сисолятіна, слід відзначити в ній й деякі спірні, **дискусійні положення**, які можуть стати підґрунтям для обговорення під час захисту:

1. Погоджуючись в цілому із запропонованою дисертантом криміналістичною класифікацією кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу, зазначимо, що крім обраного кримінально-правового критерію можливо варто було б застосувати ще й таку додаткову підставу, як вчинення кримінального правопорушення одноосібно, організованою групою чи злочинною організацією, а також ознаку комплексності злочинної діяльності, тобто вчинення кількох взаємопов'язаних кримінальних правопорушень в межах єдиного задуму.

2. У запропонованій здобувачем системі елементів окремої методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу, на нашу думку, потребує додаткових пояснень

співвідношення таких елементів, як «криміналістична характеристика» та «обставини, що підлягають встановленню», а також «аналіз початкової інформації щодо вчиненого діяння» та «початковий етап розслідування», зважаючи на те, що їхній зміст може пересікатись між собою.

3. У структурі криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу, автором виокремлено такі важливі елементи як спосіб вчинення правопорушення, обстановка, слідова картина протиправного діяння, особа правопорушника й особа потерпілого. Разом з цим не було зазначено предмет протиправного посягання. Але ж використання інтернет-банкінгу передбачає насамперед складання платіжних доручень і проведення безготівкових розрахунків в електронній формі. Тому можливо було б корисним розглянути типові ознаки предмета кримінального правопорушення.

4. У другому розділі дисертації автором наведено детальний перелік обставин, що підлягають встановленню, під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу (підрозділ 2.1) і тактичні завдання розслідування (підрозділ 2.2.). У зв'язку з цим варто додатково пояснити, чому як підстави для планування подальшого етапу розслідування обрано саме тактичні завдання, а не обставини, що підлягають встановленню.

5. Видається, що у підрозділі 3.3. дисертантові варто було б навести орієнтовний перелік завдань, які вирішує судова комп'ютерно-технічна експертиза у кримінальних провадженнях за досліджуваним різновидом кримінальних правопорушень та висловити власну думку щодо співвідношення завдань цієї експертизи та огляду цифрових пристроїв за участю спеціаліста у галузі комп'ютерних технологій. Це сприяло б більш чіткому формулюванню авторської позиції та більшій конкретизації науково-практичних рекомендацій.

Висловлені зауваження не впливають на загалом позитивну оцінку роботи та істотно не зменшують її теоретичного та практичного рівня.

Зміст дисертації цілком відповідає заявленій науковій спеціальності. Оформлення дисертації та автореферату відповідає встановленим вимогам.

Викладене дозволяє зробити загальний **висновок** про те, що дисертація «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу» є актуальною, самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, яка вирішує важливе наукове завдання, має теоретичну і практичну значущість, відрізняється науковою новизною і відповідає встановленим вимогам, а її автор, Сисолятин Валерій Вікторович, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза: оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

**професор кафедри криміналістики,
судової експертології та домедичної підготовки
факультету № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Руслан СТЕПАНЮК